

ՄԻՋԱԶԳՍՅՈՒՆ ԼԵԶՈՒ

Միջազգային լեզուի խնդիրը այնպիսիներէն է որոնցմով ամեն ժամանակի մտածողները զբաղիլ անաւրժան դատած չեն. մինչև այսօր սակայն խնդիրը գոհացուցիչ լուծումի մը տակաւին յանգած չէ:

Քննելէ առաջ թէ այս լուծումը ինչ կրնայ ըլլալ կարելիութեան սահմանին մէջ, ջանանք նախ լուսաբանել թէ միջազգային լեզուի հարցը ինչպէս պէտք է հասկնանք:

Ոմանց համար խնդիրը, ինչպէս անոր լուծումը, տարօրինակէս պարզ է: Մարդկային ընկերութեան զանազան դասակարգները, կըսեն, իրար հասկնալու ու իրարու հետ հաղորդակցելու անօրինակ դժուարութեանց մէջ կը գտնուին իրարու խօսած լեզուները չի հասկանալուն պատճառաւ: Ջնջենք ուրեմն խոշոր լեզուներ ու անոնց տեղը խօսել ու գրել տանք ընդհանուր մարդկութեան բոլոր դասակարգներուն ալ մի և ընդհանուր լեզու մը: Այդպէսով նոյն լեզուն պիտի գործածուի բոլոր ազգերու կողմէ ալ ու միջազգային լեզուի հարցը լուծուած պիտի ըլլայ:

Կարելի է ըսել թէ այս նկատողութիւնները տեսականին մէջ շատ ճիշտ ու զուտ տրամաբանական են, քանի որ լեզու մը հաղորդակցութեան, գաղափարներու արտայայտութեան միջոց մը, գործիք մըն է, ու բնաւ անպատեհութիւն մը չիկայ որ բոլոր ազգերն ալ արտայայտութեան ու հաղորդակցութեան հասարակաց միջոց մը գործածեն:

Միայն թէ որպէսզի գործնական հողի վրայ դնենք միջազգային լեզուի այս լուծումը, հարկ կըլլայ նախապէս սահարցումներուն պատասխանել.

1) Կարելի՞ է լեզու մը շինել:

2) Կարելի՞ է մանաւանդ ժողովուրդներուն մէկդի նետել տալ իրենց գործածած լեզուները ու անոնց փոխարէն ընդունել տալ նոր լեզու մը:

Իւրաքանչիւր լեզու կնճռոտ ամբողջութիւն մըն է, որուն

ամբողջացուցիչ մասերուն ամէն մէկուն ժողովուրդ մը դարեւրու ընթացքին մէջ ծնունդ կու տայ, հետզհետէ որ պարագաներու ու միջավայրի ազդեցութեամբ նոր պահանջներ ղինքը կը դրեն այդ պէտքին գոհացում տալու:

Լիզու մը ուրեմն որոշ ժամանակի մը գործ չէ, ոչ ալ կայուն բան մը. հապա միշտ նոր փոփոխութեանց ենթակայ է առօրեայ պահանջներուն համեմատ զոր կարելի չէ առաջուընէ նախատեսել:

Այս պատճառաւ ահա բացարձակ անկարելիութիւն կայ նոր լեզու մը շինելու մէջ. վասնզի ոչ միայն այդ պարագային հարկ կըլլար որ այդ նոր լեզուին հեղինակները ներկային մէջ ժողովուրդի մը բոլոր պահանջները գոհացնող բառեր ու ձեւեր ստեղծէին, հապա պարտաւոր պէտք էր որ ըլլային ապագային մէջ, առաջ գալիք նոր պահանջներն ալ նախատեսելու ու անոնց համար ալ բառեր ու առութիւններ առաջուընէ պատրաստելու:

Կարելի չէ արդէն որ միակ լեզու մը բոլոր ժողովուրդներու կողմէ խօսուի միօրինապէս: Ենթադրենք սակայն պահ մը, խնդրին բովանդակ անկարելիութիւնը բացատրելու համար, որ այսօր յանկարծ երկրագնդիս վրայ խօսուած բոլոր լեզուներուն տեղը միակ ընդհանուր լեզու մը հաւասարապէս բոլոր երկրներու մէջ խօսուէր, ենթադրենք Նոյնպէս որ այդ միակ ընդհանուր լեզուն կատարելութեան բոլոր պայմանները լրացունէր ու բաւարարութիւն տար բոլոր ժողովուրդներու բազմապիսի պահանջներուն ու ձգտումներուն:

Ի՞նչ պիտի պատահէր այս պարագային:

Անորոշ ժամանակի մը համար գուցէ ամեն երկիրներու ժողովուրդներն ալ միօրինապէս այս լեզուն խօսէին ու անով առանց դժուարութեան իրարու հետ հաղորդակցէին. բայց այս միօրինակութիւնը հարկաւորապէս վաղանցուկ շրջանի իրողութիւն մը պիտի ըլլայ, ու հետզհետէ, տարիներու ընթացքին մէջ, միջավայրի ու կլիմայի համեմատ, այս հասարակաց լեզուն խօսող ժողովուրդներուն իւրաքանչիւրը իրեն համար նոր պահանջներ պիտի զգայ, որոնց համարժէք արտայայտութիւնը պիտի չի գրանայ տիեզերական լեզուի բառացանկին մէջ. այն ատեն պիտի սլարուաւորուի իր այդ պահանջներուն բաւարարութիւն տուող նոր բառեր ու ասութիւններ գտնել կամ ստեղծել, որոնք իրեն միայն հասկանալի պիտի ըլլան. այնպէս որ, որոշ ժամանակէ մը յետոյ պիտի գայ օր մը ուր բոլոր այս նոր բառերն ու ասութիւնները այնքան պիտի բազմանան, որ նախկին հասարակաց լեզուն անոնց մէջ անճանա-

չելի պիտի ըլլայ, ու այս լեզուն ուրիշ ժողովուրդներու անհասկանալի ըլլալով, բոլորովին նոր լեզու մը պիտի նկատուի:

Կը տեսնուի ուրեմն որ, նոյնիսկ ենթադրելով որ օր մը երբէք կարելի ըլլար գոյութիւն ունեցող բոլոր լեզուները ջնջելով, անոնց տեղ հասարակաց լեզու մը ընդունել տալ, այս հասարակաց լեզուն ինքնին հետզհետէ, ժամանակի տեսողութեամբ, պիտի ձգտէր վերստին լեզուներու բազմաւորութեան ծնունդ տալ:

Այս պայմաններու մէջ իբր անկարելիութիւն մը ընդմիջտ մեկդի ձգելու է լեզուներու բազմաւորութիւնը ջնջելու ու առանց դեռ ընդհանուր լեզու մը մարդկութեան խօսել տալու հարցը:

Ի՞նչ կրնայ ուրեմն ըլլալ խնդրին լուծումը: Պէտք է իրերը իրենց արդի դրութեան մէջ թողուլ, ու կարելի պիտի ըլլայ բնաւ որ առանց թարգմանի մարդ հեռաւոր երկրի մը մարդոցը հետ հաղորդակցելու միջոց ունենայ:

Տեսանք որ գոյութիւն ունեցող լեզուները չենք կրնար ջնջել, կամ եթէ ջնջելու ալ ըլլանք, որոշ ժամանակէ մը յետոյ վերստին պիտի երևան գան:

Միայն թէ հարկ է նկատել որ մեր նպատակը անպատճառ լեզուները ջնջել չէ, հապա գտնալ միջոց մը, որուն շնորհիւ կարելի ըլլայ իրարմէ տարբեր լեզու խօսող էակներու որ զիրար հասկնան: Ինչո՞ւ ուրեմն, քանի որ լեզուները ջնջել կարելի չէ, բոլոր ժողովուրդներն ալ ընդունին իրենց սեփական լեզուներէն զատ այնպիսի ուրիշ լեզու մըն ալ, որ բոլորին ալ հասկնալի ըլլայ, ու որուն միջոցաւ երկու հեռաւոր վայրերու անհատներ իրարու հետ կարողանան հաղորդակցիլ: Այս երկրորդ լեզուն յարգելով հանդերձ գոյութիւնն ունեցող լեզուները, անոնց միջև տեսակ մը թարգմանի դեր կատարած պիտի ըլլար:

Անգամ մը հարցը այսպէս ըմբռնենք զայն կարելիութեան սահմանին մէջ դնելով, կը տեսնենք որ անոր յաջող լուծումին համար երկու միջոցներ կան. կամ ընդհանուր լեզուն պէտք է շինել տմբողջութեամբ ու զայն հետզհետէ կատարելագործել. կամ զայն ընտրելու է գոյութիւն ունեցող լեզուներէ մեկուն մէջէն. վերջին պարագային հարկ կըլլար նկատի առնել թէ հին թէ նոր լեզուներուն մէջէն որն աւելի յարմար է որ մեր ընտրութիւնը ընենք:

Ջանանք նախ այս կէտը ճշդել:

Կարելի է հին կամ մեռեալ լեզուներէն մէկը իբր միջադգային լեզու մը ընդունել:

Ինչ տիրական պայմաններ միջազգային լեզու մը ստիպողաբար լրացնելու է:

Կոչուած ըլլալով միանգամայն իրարմէ այլազան երկիրներու պահանջներուն բաւարարութիւն տալու, հարկ է որ այս լեզուն նախ կարելի եղածին չափ կատարեալ ըլլայ:

Երկրորդ, որպէսզի լեզու մը «միջազգայնանայ», նոյնպէս էական պայման մըն է անոր դիւրաւ ուսանելու ըլլալու պարագան:

Արդ, կատարելութեան ու դիւրուսանելիութեան այս երկու պայմաններուն—առանց որոնց լեզու մը չկրնար յաջողութեամբ միջազգայնանալ—հին լեզուներէն ոչ մէկը գոհացում կրնայ տալ, վասնզի, եթէ մէկ կողմէ գիտենք որ մազերներս պիտի ճերմկէին մինչև որ կարենայինք հին լեզուի մը կնճռոտութիւններուն ընտելանալ, միւս կողմէ ոչ նուազ ճշմարիտ է որ այն լեզուները անցեալ ժամանակներու, անհետացած ժողովուրդներու պահանջներուն գոհացում տալու համար շինուած ըլլալով, մեր արդի պահանջներուն բաւարարութիւն պիտի չի կրնային տալ. հետևապէս պէտք պիտի ըլլար որ անոնք ժամանակակից պահանջներու յարմարեցնելու համար նոր բառեր ստեղծէինք կամ եղածները փոփոխէինք, բան մը որ համարժէք պիտի ըլլար նոր լեզու մը շինելու գործին:

Հին լեզուներէն ոչ մէկը ուրեմն միջազգայնանալու ընդունակ է:

Տեսնենք այժմ թէ որչափ հնարաւոր է գոյութիւն ունեցող նոր կամ կենդանի լեզուներէ մէկուն ընտրութիւն տալ իրը միջազգային լեզու:

Իրաւ է որ ժամանակակից լեզու մը հին լեզուներուն վերայ սա դերազանց առաւելութիւնը կրնայ ներկայացնել որ մարդկութեան արդի պահանջները թարգմանելու համար շինուած լեզու մըն է. բայց նոր լեզու մը իր անպատեհութիւններն ալ ունի, որոնք կը քննեն անոր ընծայած այլ առաւելութիւնները:

Նկատի առնելու է նախ որ, դրուած ըլլալով մարդկային արդի ընկերութեան մէջ ազգայնական դասակարգչորու բաժանումը, ամեն ժողովուրդ ազգայնամիտական զգացումներէ ոգևորուած ըլլալով, անոնցմէ ոչ մէկը պիտի ուզէր իրը միջազգային լեզու ընդունել իր խօսած լեզուէն տարբեր լեզու մը:

Նկատելի երկրորդ պարագան ինչպէս տեսնուեցաւ, միջազգային լեզուի մը համար դիւրուսանելիութիւնն ու կատա-

րեկութիւնն է, արդ, արդի լեզուներուն մէջն ոչ մէկը մեզի կը ներկայանայ այս կրկնակի հանգամանքներով:

Այսպէս ուրեմն խնդրին լուծումը ոչ հին լեզուները, ոչ ալ նորերը կրնան տալ. հապա զայն կարելի պիտի ըլլայ գըտնել արուեստական լեզուի մը մէջ: Թէև արդարև, փորձն ալ այսօր ցոյց կու տայ թէ Esperanto արուեստական լեզուն հին ու նոր խոշոր լեզուներու վրայ դիւրուսանելութեան անհունապէս գերազանց պայմաններ ներկայացնելով հանդերձ, անոնց կատարելութեան հեազհետէ հասնելու կը ձգտի:

Միայն թէ որքան ալ արուեստական այսպիսի լեզու մը կատարեալ ըլլայ, պէտք չէ անոր կատարելիք դերին համեստութեան վրայ պատրանքներ ունենալ:

Տեսնուեցաւ արդէն թէ անկարելի է որ լեզու մը բոլոր ժողովրդներուն կողմէ խօսուի միօրինապէս. միւս կողմէ ակնհերև է որ լեզու մը որքան ալ դիւրաւ սորվուի, միշտ անոր հմտանալու համար աշխատանք թափել պէտք պիտի ըլլայ, մինչդեռ իւրաքանչիւր անհատ իր մայրենի լեզուին կըսկսի հմտանալ օրօրօցէն իսկ, առանց աշխատանքի, անգիտակցաբար:

Կըմբռնուի ուրեմն թէ մայրենի լեզուի մը ուսումը անգիտակից է, իսկ միջազգային լեզուի մը ուսումը, որքան ալ դիւրին ըլլայ, պիտի պահանջէ որոշ չափով աշխատանք մը, զոր ամեն անհատէ կարելի չէ պահանջել:

Այնպէս որ միջազգային լեզու մը երբ լուծուի ալ, սահմանափակ օգտակարութիւն մը պիտի ունենայ, աւելի ծառայելով մարդկութեան իմացկան դասակարգները իրարու հետ հաղորդակցութեան մէջ դնելու:

Տիգրան Էլմասեան